

המקור לטבילת גר לשיטת הרמב"ם – עקיבא טיילור

גמרא ביבמות מז: "ובמקום שנדה טובלת, שם הגר והעבר המשוחרר טובלים, וכל דבר שחוצץ בטבילה, חוצץ בגר ועבד המשוחרר". וכן נפסק בש"ע¹ "וממתינים לו עד שיתרפא רפואה שלמה ואח"כ מטבילים אותו טבילה הוגנת בלא חציצה". הרי אנו רואים שעל טבילת הגר חל אותו התוקף כמו טבילת נדה, דהיינו טבילה דאורייתא.

המקור לטבילה כבר נמצא במס' כריתות ט. וז"ל: "רבי אומר ככם כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו אלא במילה וטבילה ובהרצאת דמים, אף הם לא יכנסו לכרית אלא במילה וטבילה ובהרצאת דמים". שואלת הגמ', מהיכן לומדים הלכה זו מהתורה, משיבה הגמ' שכתוב בתורה² "ויקח משה את הדם ויזרוק על העם" וגמירי שאין הזאה בלא טבילה". וכן הגמ' ביבמות מו: חוקרת את המקור ושואלת שאולי תלמד הגמ' מהפס'³ "לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם", ומה במקום שאין טעון כבוס טעון טבילה, מקום טעון כבוס אינו דין שטעון טבילה". ודוחה הגמ' תירוץ זה באמרה "דלמא נקיות בעלמא", כלומר אין להביא ראיה מפס' זה שאכן בנ"י טבלו כי יתן שהמילה "כיבוס" היא דוקא לנקיות ולא לטהרה. וכן סובר התרגום אונקלוס המחלק בין 'כיבוס וכיבוס'⁴, דהיינו כשהוא מתרגם את המילה כיבוס "ויחווורון" כג' בפס' שלנו "וקדשתם וכו'" וכבסו שמלותם – ויחווורון לכושיהון הכונה כיבוס בעלמא – לנקיות, אולם כאשר הוא מתרגם את המילה כיבוס – ויצבע כג' בפר' תזריע⁵ "וטהרו הכהן מספחת היא, וכבס – ויצבע בגדיו וטהר" הכונה כיבוס בטבילה, וכמו שפירש רש"י שם "הואיל ונזקק להסגר, נקרא טמא וצריך טבילה". ומכאן ראיה שהתרגום סובר כמו הגמ' ביבמות הטוברת שהפס' "וקדשתם" וכו' מדובר בנקיות בעלמא וע"כ הביאה הגמ' את הפס' המובא בכריתות שם "ויקח משה את הדם ויזרוק עליהם", ואין הזאה בלא טבילה.

והקשה הרש"י שם בכריתות שאם מסקנת הגמ' היא שלומדים מהפס' "ויקח משה" וכו' מדוע לומד הרמב"ם⁶ דין זה מהפסוק "וקדשתם היום ומחר וכבסו" וכו'. והרי זו כנגד מסקנת הגמ' ? י"ל שאכן יש מקורות לרמב"ם ללמוד מהם על אף שנשאר הרש"י בקדושה. מובא במכילתא⁷ "ומנין שיטענו טבילה, הריני דן, מה אם במקום שאין טעונים כיבוס בגדים טעונים טבילה, כאן שהוא טעון כיבוס בגדים אינו דין שיהא טעון טבילה, ואין כיבוס בגדים בתורה שאין טעון טבילה". ע"כ. ועוד בירושלמי שבת פ' ט' הל' ג' איתא "אמר ר' יוחנן, מדברי

1. ס' רס"ח, ועיין שם בש"ך ד"ה בלא חציצה. 2. שמות כ"ב ח'.
3. שמות יט כא. 4. עיין ברש"י ויקרא יג וכו' ט ד"ה "וכיבס שנית", המסביר את החילוק של התרגום בין שני "הכיבוסים". 5. יג ו'.
6. הל' אסו"ב ה' י"ג הלכ' ג' וכן פסק הקרית ספר. 7. על הפס' "וכבסו שמלותם".

כולם טבולי יום קבלו ישראל את התורה... אבל באנשים כבר טהרו, מאי טעמא? וקדשתם היום ומחר" וכו' ומפרש בקרבן העדה שם "שהרי ביום ומחר וכבסו שמלותם וכ"ש שטהרו עצמם בטבילה...". והרי לפנינו שני מקורות שיתכן שהן המקור לרמב"ם. אולם קשה לי על המקור הביאו כמה מהאחרונים^{7א} מהמכילתא הנ"ל. שהרי המכילתא סוברת שאין כיבוס בגדים בתורה שאין טעון טבילה, והרי כותב הרמב"ם⁸ "כל מקום שנאמר בתורה רחיצת בשר וכיבוס בגדים מן הטומאה אינו אלא טבילת כל הגוף במקוה". משמע מפה רק כאשר כתוב רחיצת בשר ונוסף לזה כיבוס בגדים כגון ויקרא ט"ו י"ג אזי טובלים את כל הגוף במקוה טהרה, והרי אין זה כמו במכילתא? אפשר לתרץ קושיה זו ע"פ ביאורו של הרב כשר שליט"א בתורה שלמה⁹ המסביר שדעת המכילתא כמו סדר אליהו רבה¹⁰ "וקדשתם: כשהיו ישראל במדבר וסבוכים במדבר אמר לו הקב"ה למשה, לך אל העם וקדשתם וכו' ושנו חכמים וקדשתם בטבילה", ע"כ, כג' הירושלמי שהוזכר, ולפי זה ניתן להסביר שכן דעת המכילתא כפי שפירש החזקוני על פס' זה, "וקדשתם: שירחצו במים, והראיה מוכבסו שמלותם כדכתיב "ואם לא יכבסו וברשו לא ירחץ, ובכך יהיו קדושים", וכו' עיי"ש. דהיינו הכיבוס זהו תנאי לטבילה, וממילא כתוב בתורה גם ריחוץ בשר דהיינו "וקדשתם" וכיבוס בגדים. אולם עכ"ז צ"ע איך להסביר את הכלל של המכילתא שאין כיבוס בגדים בתורה שאין טעון טבילה. אפשר לישב את זה על פי פירוש הנצי"ב בברכת הנצי"ב על פס' זה שהקשה על התרגום מה ראה לתרגם את הפס' בלשון כיבוס בעלמא, אולי נאמר שאכן גר חייב נוסף לטבילה גם כיבוס בגדים כמו שעשו אבותינו בהר סיני. ונראה לומר שכל מקום שמשמעו טבילה, כת' בגד, שפירושו איזה בגד שהוא, אבל במילה שמלה אינו בגד בעלמא אלא סודר, עליו עשוי להתנאות ולחשיבות וכן נהגו בו נשים לכסות גופן לשם צניעות, ועל שם זה נקרא כל סודר, שמלה, כדכתיב¹¹ "ופרשו שמלה" שהוא ג"כ סדין כמו סודר (ועיין בספרי פ' כי תצא פ' ג' "והסירה את שמלת שביה מעליה וכו' שמוכח ששמלה פירושו בגד נאה) ע"כ אם משמעות הכת' טבילת בגדים לטהרה ממש, היו צריכים לטבול כל בגדיהם ולא רק את בגדיהם החשובים, אלא מדלא נזהרו רק על השמלה, ש"מ משום נקיות וכבוד השכינה הוזהרו, וממילא לא שייך הק"ו של המכילתא, מיהו המכילתא אכן למד טבילה מפסו' זה מהק"ו, ומפרש טבילה כמו בכ"מ, והרי כתוב "שמלותם"? משום שלא הוצרכו להטביל אלא בגדים שהיו צריכים לאותו מעמד ולא בזו וכו' החייבים להטביל כל בגדיהם שנגעו או שלבשו בהיותם טמאים, ע"כ ק"ו מעליא הוא, השתא בגדיהם שבאותו מעמד הטבילו, עצמם לא כ"ש! וממילא ניחא, הא גר אינו טעון טבילת בגדים שהרי גם ישראל לא הטבילו אלא מה שלבשו באותו מעמד, ופעולה זאת אינה שייכת בגר, על פי זה אפשר לומר שהכלל שהמכילתא אינו תמיד אלא כמו שמסביר הנצי"ב שמדובר פה במקרה שלכבוד המאורה היו צריכים להטביל, וממילא הרמב"ם מיושב היטב, ועל פי דרכו של הנצי"ב שהתרגום סובר שהיה כבוס לכבוד המאורע בלבד, בלי טבילה, הרי זה כמו המשך חכמה שפירש על פס' זה, שהתרגום מסביר לשיטת

7א. ערוך לנר ביבמות שם, הנצי"ב בביאורו על המכילתא, ביתרו שם.

8. הל' מקואות פ' א' הלכ' ב'. 9. שמות יט' אות קמח. 10. פ' טז.

11. דברים כז' יז.

רבו, רבי אלעזר בן הורקנוס הסובר ביבמות מו: שמילה בלא טבילה הוי גר, וע"כ גם פה הוא מפרש שרק לליבון ולא לטבילה, והתרגום מובן היטב על ידי המשך חכמה וכן הנהיגה לגר¹² המטבירים את התרגום לשיטתו, כי התרגום בשמות כד ח' על הפס' "ויקח משה את הדם ויזרוק על העם" מתרגם "ונסיב משה את דמא ויזרוק על מדבחה לכפרא על עמא". וא"כ לא היתה הזיה על העם, וממילא אין צורך לומר שהיתה טבילה כפי שלמדו חז"ל "אין הזאה בלא טבילה", שמשום שלא היתה הזאה כך אפשר לומר שלא היתה טבילה, ואפשר לומר שגם הרמב"ם סבור כשיטת התרגום דהיינו שלא היתה הזאה על העם אולם סובר כמו המכילתא שאכן טבלו ע"פ הערוך לגר ביבמות, ובהסבר זה ניתן גם לתרץ את הקושיה הראשונה של הרש"ש מדוע הרמב"ם פסק שלא כמסקנת הגמ'. הנה הגמ' לומדת את הדין של "אין הזאה בלא טבילה" מזה שכת' בתורה "ככם כגר"¹³ דהיינו כל הלכה ששייכת ליהודי שייכת לגר, וכן גם פה, כיון שבמתן תורה היו שתי פעולות ביחס להקרבת קרבן שמחצית הדם זרק משה על העם, ומחצית השניה נזרקה על המזבח. ונשאלת השאלה, אם כת' "ככם כגר" ומשמע מפס' זה שכל פעולה שעשו, צריכים אנו לעשות היום לגר, מדוע מתיזים את הדם על המזבח ולא על הגר עצמו כמו שעשו במעמד הר סיני? אפשר לומר, שסבירי כתרגום אונקלוס המפרש על הפס' "ויזרוק על העם" וכו' זרק על מדבחה לכפרא", דהיינו שהתיזו רק על המזבח, משמע שלא היתה הזאה על העם, והרי זה חולק על הגמ' הסוברת שאכן היתה הזאה על העם. (והרא"ם במשפטים כ"ג ח' גם כתב שהתרגום חולק על הגמ' בכריתות) א"כ מדוע דוק צריכים דם על המזבח ולא הזאה על הגר? ניתן לתרץ כיון שהטעם "אין הזאה בלא טבילה" שייך רק אם אנו אומרים שהיתה בשעת מתן תורה הזאה על האדם, אמנם לא כן פסק הרמב"ם, אלא כהברייתא בכריתות שם, דהיינו שגר יוצא גם בקרבן העוף, ובקרבן זה אינו שייך הזאה כי בעוף אין קבלת דם במזרק, ועוד במשנה הראשונה בריש פ"ב בכריתות כתוב "גר מעוכב כפרה עד שיקריב קנו", ולא מוזכר כלל ענין ההזאה, וגם בגמ' אינה מזכירה הזאה בתהליך הגיור, והרי זה כפירוש באונקלוס הסובר שלא היתה הזאה על העם אלא אך ורק על המזבח, וממילא מובן מדוע הרמב"ם אינו סובר כדברי הגמ' ביבמות הלומדת טבילה מו"יזרק משה את הדם" וכו', ואין הזאה בלא טבילה. אולם לא כך משמע מהמהרש"א בר"ה ל"א שהגמ' אומרת שם "גר שנתגייר בזמן הזה צריך שיפריש רובע לקינו" וכו', וכתב רשי שם "רובע שקל... מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים והזאת דמים וכו'", וכתב המהרש"א על הדף "מיהו התם בפ' ד' מחוסרי כפרה לא הזכיר רק דבעי גר מילה וטבילה והרצאת דמים, ולא הזכיר הזאת דמים, אלא כיון דטבילה יליף שם דבעי, משום באין הזאה בלא טבילה ע"כ בעי נמי הזאה דמים וכו' ע"כ, והרי זו הבנה הפוכה מהעריך לגר, ועוד יש לחקור שעפ' הסבר זה של המהרש"א על דברי רשי, שר"ש, סובר שהזאת דמים הוא על האדם והרצאת דמים הוא על המזבח. הרי זה נוגד לפירושו על התורה שפירש בשמות כד' ח' כמו התרגום, וצ"ע. ומכאן שתי מסקנות חשובות לעניננו.

12. שמות כ"ד ח'. 13. במדבר ט' ט"ו.

(א) הרמב"ם סובר כמו המכילתא שיש טבילה, ונוסף לזה סובר כמו התרגום בפירושו לפס' "ונשיב משה את דמא" וכו' שהיתה הזאה על המזבח ולא על העם.

(ב) הרמב"ם אינו לומד את דינו מהגמ' ביבמות כי הוא סובר שאין הזאה בגר כפי שהוכח לעיל, וממילא סרה מעליו קושית הרש"ש. הנתונה לגר נתן טעם אחר לדבר, וז"ל... ולענ"ד לא קשה מידי, בזה הוא רק לפי ס"ד אבל לפי האמת סברא הוא כמה נכנסו אבותינו תחת כנפי השכינה, ודאי הפירוש "וכבסו" הוא טבילה מק"ו, דאל"כ במה נכנסו תחת כנפי השכינה. ע"כ. וקשה לי על תירוצו, שהרי ר' יהושע אמר סברא זו ביבמות מו: כדי להוכיח שהאמהות טבלו, דאל"כ במה נכנסו תחת כנפי השכינה, אולם לגבי הגברים אין לו להביא סברא זו, כי י"ל שמלו, וצ"ע.

ועיין ב"נפש הגר" בשמות כד' ח' המסביר את "הנתונה לגר".

14. שמות כ"ג ח' ד"ה "ויקח משה את הדם".